

АКТУАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТРУДОВИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО

Най-новата монография на проф. д-р ик. н. Людмил Петков е предложена на вниманието на специалистите по земеделие в България.

Авторът изхожда от една *глобална необходимост* - да се осигури успешно и благоприятно членство на страната ни в Европейския съюз. Той обаче не следва превърналата се в задължение за мнозина декларативност относно важността на членството. Доминира националният интерес, деловата страна - какво трябва да се направи в отрасъла, кои са проблемите изобщо и конкретно, свързаните с неговия трудов потенциал.

За да осигури основа на емпиричното проучване и на анализа, авторът започва с кратка, но много продуктивна теоретична и методична част с оглед да се създаде представата за онези понятия и показатели, които след това ще се превърнат в реални характеристики на трудовия потенциал на базата на емпиричното изследване. Анализирани са понятията "работна сила", "трудова капитал", "работоспособност", "човешки капитал", фактори за развитието му, "трудова потенциал", "производителност" и др. Трудовият потенциал обаче представлява само възможности, съвкупност от средства и условия, с които разполага всяко стопанство. Какъв ще бъде ефектът от използването му, зависи от редица социални, финансови, организационни и технически условия. Разгледани са качествата на трудовия потенциал, на работната сила, на човешкия капитал - това са способности, квалификация, морално-волеви качествата и др. Всеки отрасъл трябва да се стреми да осигури висока степен на използване на тези качества. Проф. Петков обръща внимание на *два основни* проблема: единият е за наличности, обективна характеристика, качествата на трудовия капитал; другият - за използване на трудовия потенциал и формиране на качествата му.

С тази теоретична и методична запасеност авторът пристъпва към емпиричните данни. В изследването той използва многобройни информационни източници с представителни данни. Следвайки теоретичната схема, проф. Петков започва с количествените характеристики на трудовия потенциал - размер и фактори, които оказват влияние върху него (брачност, смъртност, раждаемост). Още от първата таблица се вижда, че селското население през 2001 г е намаляло с близо 50% в сравнение с 1956 г. Съществена роля е изиграла *смъртността*, особено след промените. Вече към края на 70-те години резултативната величина - *естествен прираст* на населението, става отрицателна. За цялостно обяснение на протичащите количествени промени авторът посочва и измененията в *родилния контингент*. С неблагоприятна структура са и селските семейства - много от тях, и

* Людмил Петков. Трудовият потенциал на земеделието в България. С.: АИ "Марин Дринов", 2008, 176 с.

то в най-активна възраст са напуснали селата, преселвайки се в градовете в търсене на работа. От доста години започва да играе роля и *емиграцията* на селското население към страни от ЕС. След прибързаното и лекомислено разрушаване на старите земеделски структури безработицата в селата се увеличава.

Направен е анализ на онези факторни показатели, които характеризират преди всичко качеството на трудовия потенциал. На табл. 46 е представена *възрастовата структура на населението* с изводи за неговата трудова и предприемаческа активност. Следва анализ на *здравния статус* на проблеми на здравната организация на село. Поради *застаряването и миграцията* населението в най-трудоспособна възраст през 2005 г. е намаляло общо с 48.76% в сравнение 1970 г. При всички домакинства се е увеличила безработицата, а при някои от тях и икономически неактивното население.

Към качествените показатели спада и структурата на населението по *образование*. Преобладават лицата с основно и средно образование. "...Възрастовата и образователната структура не дават възможност за високо-производителен трудов потенциал..." (с. 47). Общо заетостта в аграрния сектор намалява. Обезпокоителната отрицателна тенденция е "много силното намаляване на лицата до 35 години" (с. 59).

Визирайки един продължителен времеви период, проф. Петков отбелязва *намаляване на възможностите на земеделските стопанства за натрупване и инвестиране* (с. 71). Натрупването е ниско, особено през периода 1970-1985 г. Общо фондовъоръжеността на труда е два пъти по-малка от тази на индустрията. Продължава да е висок относителният дял на ръчния и непривлекателния труд.

Трудът се анализира не само като производствен фактор. Той създава комфорт или дискомфорт на човека според неговия характер като преживяване и среда. Направен е анализ на цял комплекс от условия за живот. През втората половина на 70-те години на миналия век около 44.6% от жилищата в селата са с физически качества, несъответстващи на условията за нормално обитаване; около 32.6% подлежат на реконструкция; ниска е степента на задоволеност с питейна вода (41% за 1970 г.), а само в 1.22% от селата има изградена канализация. Значителни са проблемите на благоустроеността на жилищата, а след 1989 г. се е влошило здравното обслужване в селата. Дадени са диференцирани данни за доходите на селското население, които изостават; правните форми на включване в трудовия процес; заплащането на труда и неговата доходност; трудоемкостта и производителността на труда. Размерът на стопанствата се разглежда като важен фактор за ефикасното използване на трудовия потенциал. Авторът констатира някои положителни тенденции към нарастване, но то е твърде непоследователно в сравнение с обективните технологични потребности. Специализацията при малките стопанства е незадоволителна, което води до ниска производителност на труда. Изследвани са най-важните форми на

специализация, като са дадени препоръки към стопанствата. В съответствие с теоретичната схема на първата част, проф. Петков последователно анализира техническата въоръженост на стопанствата, формите на включване на техниката - собствена и наета, завършвайки с продуктивни оценки и изводи.

В последната глава "Приходи, начини и мерки за подобряване на състоянието на трудовия потенциал в земеделието" е разгледано оползотворяването на резултатите от анализа на богатия емпиричен материал в конкретен интелектуален продукт. Направени са конкретни изводи, заключения и препоръки както към стопаните и техните организации, така и към субектите на аграрната политика. На места адресът на получателя е точен - това са правителствените органи, които са ситуационни автори на конкретна аграрна, регионална и социална политика. Но в своя подход проф. Петков визира по-широк контингент от субекти, които могат да допринесат за мащабни и ефикасни решения. Затова на много места той съзнателно се обръща към безличен, многолик субект. Това са селскостопански специалисти и ръководители, социолози на политическите партии изобщо, граждански организации, "свободни учени" и др. Изводите и очакванията на автора са твърде широки, за да могат да се оползотворят само от един орган.

Според него е нужно обединяване на усилията за една национална стратегия, която не трябва да повтаря провалилите се досегашни стратегии. Като първостепенни мерки са посочени: нормална и доходна трудова заетост като мотивационен фактор; нормални условия за живот в селските райони. Това означава да се намали притегателната сила на големите градове и индустриални райони. Проф. Петков засяга *необходимостта от подобряване на жилищните условия, здравеопазването и заведенията за отглеждане на деца, комунално-битовите условия*. Тук се повтарят някои от най-актуалните изводи по глави - *уедряване и създаване на конкурентоспособни стопанства с висока техническа въоръженост на труда, подобряване на арендните отношения при дългосрочност на договорите, създаване на кооперации за улеснение на производителите*.

Проф. д-р ик. н. Владимир Г. Станков